

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

Η διαχείριση των συγκρούσεων αποτελεί μια από τις σημαντικότερες στρατηγικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να εξετάσει πώς μπορεί ο εκπαιδευτικός ν' αναγνωρίσει τις συγκρούσεις, ποιες τεχνικές μπορεί να χρησιμοποιήσει, για να τις διαχειριστεί αποτελεσματικά και με ποιους τρόπους μπορεί ν' αξιολογήσει τις παρεμβάσεις που κάνει για τη μείωση της βίαιης συμπεριφοράς.

Σκοπός

Όταν θα έχετε ολοκληρώσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού, θα είστε σε θέση να:

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

- Αναγνωρίζετε πότε λαμβάνει χώρα μια σύγκρουση
- Διαχειριστείτε αποτελεσματικά μια σύγκρουση
- Υποστηρίξετε όσους εμπλέκονται σε μια σύγκρουση
- Εκπαιδεύσετε τους μαθητές να επιλύουν ειρηνικά τις διαφορές τους
- Γνωρίζετε πώς να αξιολογείτε την αποτελεσματικότητα των ενεργειών σας για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού.

- Αναγνώριση της σύγκρουσης
- Άμεση διαχείριση της σύγκρουσης
- Στρατηγικές αντιμετώπισης συγκρούσεων
- Επίλυση συγκρούσεων
- Αξιολόγηση

Έννοιες κλειδιά

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τέσσερις ενότητες. Στην πρώτη εξετάζονται οι παράγοντες που μπορεί να οδηγήσουν σε μια σύγκρουση. Στη δεύτερη ενότητα εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους ο εκπαιδευτικός μπορεί να διαχειριστεί μια σύγκρουση. Στην τρίτη ενότητα παρουσιάζονται στρατηγικές για την αντιμετώπιση βίαιων περιστατικών και στην τέταρτη αναφέρονται οι τρόποι αξιολόγησης αυτών των στρατηγικών.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζουμε τους χώρους στους οποίους μπορεί να εκδηλωθεί μια σύγκρουση μεταξύ των μαθητών του σχολείου, καθώς επίσης και προειδοποιητικά σημάδια εκδήλωσης της σύγκρουσης, τα οποία μπορούν να βοηθήσουν τους εκπαιδευτικούς ν' αναγνωρίσουν έγκαιρα την σύγκρουση και να προλάβουν την εμφάνισή της.

Σκοπός

Όταν θα έχετε ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είστε σε θέση να:

Προσδοκώμενα
αποτελέσματα

- Αναγνωρίζετε σε ποια μέρη εκδηλώνονται οι συγκρούσεις
- Γνωρίζετε τους παράγοντες που φανερώνουν επικείμενη σύγκρουση μεταξύ των μαθητών.

- Σύγκρουση των μαθητών έξω από την τάξη
- Σύγκρουση των μαθητών κατά το διάλειμμα
- Σύγκρουση των μαθητών πριν από ή/και μετά τα μαθήματα
- Προειδοποιητικά σημάδια εκδήλωσης της σύγκρουσης

Έννοιες
κλειδιά

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δύο υποενότητες. Στην πρώτη γίνεται αναφορά στους χώρους εκδήλωσης των συγκρούσεων και στους τρόπους με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συλλέξουν στοιχεία για την αναγνώριση μιας σύγκρουσης. Στη δεύτερη υποενότητα παρουσιάζονται ενδεικτικά ορισμένοι τρόποι συμπεριφοράς των μαθητών που μπορούν να λειτουργήσουν ως δείκτες προειδοποίησης για τους εκπαιδευτικούς σχετικά με την εμφάνιση μιας σύγκρουσης μεταξύ των μαθητών.

Εισαγωγικές
Παρατηρήσεις

9.1.1 Η αναγνώριση της σύγκρουσης στο σχολείο

Το πρώτο βήμα για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι η αναγνώριση της σύγκρουσης μεταξύ των μαθητών, προκειμένου να διαπιστωθεί η συχνότητα εμφάνισης, οι χώροι που συμβαίνει, οι συνθήκες υπό τις οποίες συμβαίνει και οι μαθητές που είναι πιθανόν να εμπλακούν σε περιστατικά σχολικής βίας και εκφοβισμού.

Σύγκρουση των μαθητών έξω από την τάξη

Η συμπεριφορά των μαθητών έξω από την τάξη είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας αναγνώρισης της σύγκρουσης, καθώς τα περισσότερα περιστατικά

παρατηρούνται, όταν οι μαθητές είναι έξω από την τάξη (π.χ. κατά το διάλειμμα, πριν και μετά το σχολείο). Οι εκπαιδευτικοί δυσκολεύονται να συλλέξουν τις απαραίτητες πληροφορίες για τα περιστατικά συγκρούσεων στο σχολείο, καθώς και για τους μαθητές που εμπλέκονται συστηματικά σε αυτά, καθώς δεν είναι πάντοτε παρόντες (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη III, 2009).

Σύγκρουση των μαθητών κατά το διάλειμμα

Η αυξανόμενη επίβλεψη των παιδιών κατά τα διαλείμματα, κατά την αλλαγή περιόδων καθώς και πριν από την έναρξη των μαθημάτων μπορεί να βοηθήσει στην αναγνώριση συγκρούσεων μεταξύ των μαθητών (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη III, 2009).

Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συνεργαστούν μεταξύ τους και να παρατηρούν τη συμπεριφορά των μαθητών, ώστε ν' αναγνωρίζουν γρήγορα και αποτελεσματικά τα σημάδια εκδήλωσης μιας σύγκρουσης ή ακόμα και συστηματικές αλλαγές στη συμπεριφορά των μαθητών (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη III, 2009).

Επιπλέον, κρίνεται αναγκαίο οι εκπαιδευτικοί να είναι ορατοί σε κοινόχρηστες περιοχές του σχολείου, όπως οι διάδρομοι, οι σκάλες, το κυλικείο, η αίθουσα γυμναστικής, η αποθήκη, οι τουαλέτες, όπως επίσης και σε άλλα σημεία, όπου εμφανίζονται συχνά επεισόδια συγκρούσεων (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη III, 2009).

Σύγκρουση των μαθητών πριν από ή/και μετά τα μαθήματα

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συνεργαστούν με το μη εκπαιδευτικό προσωπικό, προκειμένου να συγκεντρώσουν χρήσιμες πληροφορίες για τη συμπεριφορά των μαθητών στα λεωφορεία και στη διαδρομή για το σχολείο, για μαθητές που περπατούν ή χρησιμοποιούν ποδήλατο. Για παράδειγμα, ο οδηγός του λεωφορείου και ο σχολικός τροχονόμος μπορούν να δώσουν πληροφορίες για περιστατικά συγκρούσεων (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη III, 2009).

Δραστηριότητα (συνεργατική) 1 / Κεφάλαιο 9

Προαιρετικά, μέσω του αντίστοιχου θέματος στην ομάδα συζητήσεων (forum)

Προτού μελετήσετε την ενότητα αναφορικά με τα προειδοποιητικά σημάδια εκδήλωσης μιας σύγκρουσης, καταγράψτε σε μια λίστα τα συμπτώματα που πιστεύετε ότι θα εκδηλώνουν τα εμπλεκόμενα σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού μέλη (θύτης-θύμα-θεατές). Στη συνέχεια, συζητήστε με την υπόλοιπη ομάδα αναφορικά με τα συμπτώματα που έχετε καταγράψει και φτιάξτε μια κοινή λίστα.

Ανταλλάξτε απόψεις μέσω του σχετικού θέματος στο forum της ομάδας σας.

9.1.2 Τα προειδοποιητικά σημάδια εκδήλωσης της σύγκρουσης

Στις περισσότερες περιπτώσεις συγκρούσεων στα σχολεία, ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεται ο μαθητής μπορεί να προειδοποιήσει τον εκπαιδευτικό για την επικείμενη εκδήλωση βίαιων επεισοδίων. Γι' αυτόν τον λόγο, κρίνεται πολύ σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να μπορούν ν' αναγνωρίζουν τα σημάδια που προειδοποιούν για τον κίνδυνο εμφάνισης του σχολικού εκφοβισμού. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, αυτά τα σημάδια είναι τα εξής:

- κοινωνική απομόνωση
- συναισθήματα απόρριψης και μοναξιάς
- συναισθήματα θυμού που δεν μπορούν να ελεγχθούν
- χαμηλά επίπεδα ενδιαφέροντος για το σχολείο και κακή σχολική επίδοση
- βίαιη μεταχείριση στο σπίτι
- έκφραση της επιθετικότητας σε γραπτά κείμενα και σκίτσα
- συναισθήματα παρενόχλησης
- παρελθόν βίαιης και επιθετικής συμπεριφοράς
- προβλήματα πειθαρχίας
- δυσανεξία για τη διαφορετικότητα και προκαταλήψεις
- κατανάλωση ναρκωτικών και αλκοόλ
- συναναστροφή με συμμορίες
- ακατάλληλη πρόσβαση σε επικίνδυνα αντικείμενα
- σοβαρές απειλές βίας

Ωστόσο, αυτά τα σημάδια μπορούν πολύ εύκολα να παρερμηνευθούν. Επομένως, δεν αρκεί ένα σημάδι, για να μπορέσει να προβλέψει ο εκπαιδευτικός την επικείμενη εκδήλωση μορφών βίας, αλλά είναι απαραίτητο ο κάθε εκπαιδευτικός να δημιουργήσει υποστηρικτικές σχέσεις με τα παιδιά, ώστε να γνωρίζει καλά τις ανάγκες, τα συναισθήματα, τις στάσεις και συμπεριφορές τους. Επιπλέον, η έρευνα επιβεβαιώνει ότι τα περισσότερα παιδιά που βρίσκονται σε κίνδυνο εκδήλωσης επιθετικότητας εμφανίζουν περισσότερα από ένα προειδοποιητικά σημάδια, επανειλημμένα και με αυξανόμενη ένταση στην πάροδο του χρόνου (United States Department of Education, Special Education and Rehabilitative Services, 1998).

Ενότητα 9.2

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ

Σκοπός της ενότητας αυτής είναι να παρουσιάσει τρόπους παρέμβασης από την πλευρά των εκπαιδευτικών, προκειμένου να διαχειριστούν αποτελεσματικά μια σύγκρουση. Επιπλέον, καταδεικνύονται οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί

Σκοπός

μπορούν να παρέχουν υποστήριξη τόσο στους μαθητές που εμπλέκονται στη σύγκρουση όσο και σε εκείνους που παρακολουθούν το περιστατικό. Τέλος, αναφέρονται οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συνεργαστούν με τους γονείς των μαθητών για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού.

Όταν θα έχετε ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είστε σε θέση να:

- Διαχειρίζεστε άμεσα μια σύγκρουση
- Παρέχετε υποστήριξη στους εμπλεκόμενους μαθητές
- Ευαισθητοποιήσετε τους μαθητές που παρευρίσκονται στη σύγκρουση, ώστε να αντιδρούν με τον κατάλληλο τρόπο απέναντι στο φαινόμενο του εκφοβισμού
- Συνεργάζεστε με τους γονείς των μαθητών για την καταπολέμηση του εκφοβισμού.
- Άμεση επέμβαση
- Τεχνικές αποκλιμάκωσης της επιθετικής συμπεριφοράς
- Υποστήριξη μαθητή που εκφοβίζεται
- Υποστήριξη του μαθητή που εκφοβίζει
- Υποστήριξης στους θεατές του εκφοβισμού
- Συνεργασία με γονείς

**Προσδοκώμενα
αποτελέσματα**

**Έννοιες
κλειδιά**

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τέσσερις υποενότητες. Στην πρώτη επισημαίνονται τα μέτρα που μπορούν να πάρουν οι εκπαιδευτικοί για τη διαχείριση μιας σύγκρουσης. Στη δεύτερη υποενότητα καταδεικνύονται τα βήματα που μπορούν να ακολουθήσουν οι εκπαιδευτικοί, για να αντιμετωπίσουν τον μαθητή που εκφοβίζει με στόχο ν' αλλάξει τη συμπεριφορά του. Στην τρίτη παρουσιάζονται οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να κινητοποιήσουν τους μαθητές που παρακολουθούν τον εκφοβισμό με στόχο να δράσουν αποτελεσματικά για τη μείωση του εκφοβισμού, ενώ στην τέταρτη υποενότητα αναφέρονται τα μέτρα που μπορούν να εφαρμόσουν οι εκπαιδευτικοί, για να επιτύχουν μια καλή επικοινωνία και συνεργασία με τους γονείς των μαθητών.

**Εισαγωγικές
Παρατηρήσεις**

9.2.1 Η άμεση επέμβαση στη σύγκρουση

Η διαχείριση των περιστατικών βίαιης συμπεριφοράς γίνεται σύμφωνα με μια διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται, βάσει ενός πρωτοκόλλου που διαμορφώνεται από τη σχολική μονάδα. Αυτό σημαίνει πως η διαχείριση των περιστατικών είναι μέρος της κοινά συμφωνημένης πολιτικής της σχολικής μονάδας και αποτελεί ευθύνη όλων των εκπαιδευτικών του σχολείου και όχι του καθένα από αυτούς ξεχωριστά. Το πρωτόκολλο διαχείρισης των περιστατικών εκφοβιστικής συμπεριφοράς αναφέρει με σαφήνεια ποιος είναι υπεύθυνος για τη διαχείριση, πού γίνεται, τη σοβαρότητα των

διάφορων περιστατικών, τις συνέπειες για τους δράστες, την εμπλοκή των γονιών και τη διαδικασία παρακολούθησης της εξέλιξης ενός περιστατικού (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη II, 2008).

Ο εκπαιδευτικός που αναλαμβάνει τη διαχείριση του περιστατικού βίας συμπεριφοράς πρέπει να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί τις κατάλληλες στρατηγικές για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος. Παρακάτω αναφέρονται μερικές από τις στρατηγικές που χρησιμοποιούνται για τη μείωση ή την πρόληψη της εκφοβιστικής συμπεριφοράς, ενώ παρατίθενται οι λόγοι που αιτιολογούν την αναποτελεσματικότητά τους (Understanding and Intervening in Bullying Behavior, n. d):

1. Η ομαδική θεραπεία για τα παιδιά που εκφοβίζουν δεν είναι κατάλληλη, καθότι:

- Η ομάδα γίνεται ακροατήριο για τους μαθητές που εκφοβίζουν, ώστε να καυχηθούν για τα κατορθώματά τους.
- Άλλα μέλη της ομάδας μπορεί να χρησιμεύσουν ως αρνητικά πρότυπα το ένα για το άλλο, σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμη και μαθαίνοντας ο ένας από τον άλλο ποιον να εκφοβίσει.

2. Οι απλές, βραχυπρόθεσμες λύσεις έχουν αποδειχθεί ότι δεν λειτουργούν, καθότι:

- Ο εκφοβισμός είναι ένα μακροπρόθεσμο, συχνά επαναλαμβανόμενο πρόβλημα.
- Ο εκφοβισμός είναι κυρίως ένα πρόβλημα της σχέσης μεταξύ των μαθητών και, επομένως, απαιτούνται μακροπρόθεσμες στρατηγικές για τη δημιουργία ενός ασφαλούς σχολικού κλίματος μέσω της οικοδόμησης υποστηρικτικών σχέσεων.

3. Οι πολιτικές μηδενικής ανοχής δε βοηθούν στην επίλυση του εκφοβισμού, καθότι:

- Παρόλο που η εκφοβιστική συμπεριφορά δεν είναι ανεκτή, η στρατηγική αυτή αποτυγχάνει να αναγνωρίσει ότι η συμπεριφορά αυτή δεν είναι ένα μόνιμο χαρακτηριστικό του μαθητή που διέπραξε τον εκφοβισμό.
- Οι μαθητές που εμπλέκονται σε εκφοβιστική συμπεριφορά αποβάλλονται από το σχολείο, ενώ μπορούν να επωφεληθούν περισσότερο από την παρατεταμένη έκθεση σε θετικά κοινωνικά πρότυπα και από ένα καλό σχολικό κλίμα.

Δραστηριότητα 2 / Κεφάλαιο 9

Προαιρετικά, μέσω του αντίστοιχου θέματος
(forum)

στην ομάδα συζητήσεων

Δείτε το video 'Advice Gone Wrong' στον σύνδεσμο <http://www.pacerteensagainstbullying.org/tab/experiencing-bullying/advice-gone-wrong/#advice2>. Στη συνέχεια, καταγράψετε ποιες είναι οι λανθασμένες συμβουλές που δίνουν οι ενήλικες για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού και πώς τις εκλαμβάνουν τα παιδιά και οι έφηβοι.
Ανταλλάξτε απόψεις μέσω του αντίστοιχου θέματος στο forum της ομάδας σας.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, μπορεί να διαπιστωθεί ότι, για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του εκφοβισμού, δεν αρκεί να ακολουθείται ένα συγκεκριμένο πρωτόκολλο ενεργειών και δράσεων, καθώς αυτές αποτυγχάνουν μακροπρόθεσμα και βραχυπρόθεσμα να επιφέρουν ουσιαστικά αποτελέσματα. Βάσει ερευνητικών πορισμάτων προτείνονται οι παρακάτω στρατηγικές (Understanding and Intervening in Bullying Behavior, n.d):

1. ΝΑ ΣΤΑΜΑΤΗΣΟΥΝ ΤΟΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ ΕΠΙ ΤΟΠΟΥ

Για να σταματήσουν τον εκφοβισμό ακριβώς την χρονική στιγμή που συμβαίνει, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ακολουθήσουν τα παρακάτω βήματα:

- Να παρέμβουν άμεσα
- Να χωρίσουν τα παιδιά που συμμετέχουν
- Να βεβαιωθούν ότι το κάθε παιδί είναι ασφαλές
- Να καλύψουν τυχόν άμεσες ιατρικές ή ψυχικές ανάγκες υγείας των παιδιών
- Να διατηρήσουν την ψυχραιμία τους. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να καθησυχάσουν τα παιδιά που συμμετέχουν, συμπεριλαμβανομένων των παρευρισκόμενων.

Επιπρόσθετα, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι προσεκτικοί, για να αποφύγουν τα παρακάτω κοινά λάθη (Understanding and Intervening in Bullying Behavior, n. d):

- Να μην αγνοήσουν τη σύγκρουση. Είναι λάθος να νομίζουν οι εκπαιδευτικοί ότι τα παιδιά μπορούν να λειτουργήσουν χωρίς τη βοήθεια των ενηλίκων
- Να μην πιέζουν τα άλλα παιδιά να πουν δημοσίως αυτό που είδαν
- Να μην ανακρίνουν τα παιδιά που εμπλέκονται στη σύγκρουση μπροστά στους συμμαθητές τους
- Να μην μιλήσουν από κοινού στα παιδιά που εμπλέκονται, αλλά να τους μιλήσουν μόνο ξεχωριστά

- Να μην πιέσουν τα παιδιά που εμπλέκονται στη σύγκρουση να ζητήσουν συγγνώμη επί τόπου.

Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει αμέσως να ζητήσουν τη βοήθεια της αστυνομίας ή ιατρική φροντίδα όταν (Understanding and Intervening in Bullying Behavior, n. d):

- Υπάρχει κάποιου είδους όπλο
- Υπάρχουν απειλές σοβαρής σωματικής βλάβης
- Υπάρχουν σοβαρές σωματικές βλάβες
- Υπάρχει σεξουαλική κακοποίηση
- Κάποιος κατηγορείται για παράνομη πράξη, όπως ληστεία ή εκβίαση.

2. ΝΑ ΜΑΘΟΥΝ ΤΙ ΣΥΝΕΒΗ

Στη συνέχεια, οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να συγκεντρώσουν στοιχεία για το περιστατικό βίας με τους ακόλουθους τρόπους:

- Να διαχωρίσουν όλους τους εμπλεκόμενους μαθητές
- Να ακούσουν την ιστορία από διάφορες πηγές τόσο από ενήλικες όσο και από τους μαθητές
- Να ακούσουν χωρίς να κατηγορήσουν κανέναν.

Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να εξετάζουν με προσοχή τα στοιχεία που συγκεντρώνουν, προκειμένου να βεβαιωθούν ότι πράγματι πρόκειται για φαινόμενο εκφοβισμού, αναλογιζόμενοι τα παρακάτω:

- Ποια είναι η ιστορία μεταξύ των μαθητών που εμπλέκονται; Υπήρξαν συγκρούσεις στο παρελθόν;
- Υπάρχει ανισορροπία ισχύος μεταξύ των μαθητών που εμπλέκονται; Πρέπει να τονιστεί πως η ανισορροπία δεν περιορίζεται στη σωματική δύναμη και, γι' αυτόν τον λόγο, μερικές φορές δεν είναι εύκολο να αναγνωριστεί. Αν ο μαθητής-στόχος αισθάνεται ότι υπάρχει μια ανισορροπία ισχύος, τότε πιθανότατα υπάρχει.
- Έχει συμβεί τέτοιο περιστατικό ξανά στο παρελθόν; Ο μαθητής - θύμα ανησυχεί ότι αυτό θα επαναληφθεί και στο άμεσο μέλλον;

3. ΝΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΟΥΝ ΤΟΝ ΜΑΘΗΤΗ ΠΟΥ ΕΚΦΟΒΙΖΕΤΑΙ

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παρέχουν υποστήριξη στους μαθητές που υφίστανται εκφοβισμό με τους παρακάτω τρόπους:

- Να ακούσουν με προσοχή τον μαθητή
- Να διαβεβαιώσουν τον μαθητή ότι ο εκφοβισμός δεν είναι δικό του φταίξιμο

- Να του υπενθυμίσουν ότι τον νοιάζονται και ότι βρίσκονται εκεί για να τον προστατεύσουν
- Να του εξηγήσουν ότι πρέπει να ζητά βοήθεια όταν τη χρειάζεται
- Να του δώσουν συμβουλές για το τι πρέπει να κάνει
- Να συνεργαστούν για την επίλυση της κατάστασης και την προστασία του μαθητή που εκφοβίζεται
- Να ζητήσουν τη βοήθεια επαγγελματία ψυχικής υγείας, εφόσον το κρίνουν αναγκαίο.

Συνιστάται η προσοχή των εκπαιδευτικών, προκειμένου να αποφεύγονται οι παρακάτω λανθασμένοι χειρισμοί (Understanding and Intervening in Bullying Behavior, n. d):

- Να μην πουν στον μαθητή-θύμα να αγνοήσει τον εκφοβισμό
- Να μην κατηγορήσουν τον μαθητή-θύμα του εκφοβισμού. Ακόμα κι αν αυτός προκάλεσε τον εκφοβισμό, κανείς δεν αξίζει να πέσει θύμα εκφοβισμού
- Να μην πουν στον μαθητή-θύμα να εκδικηθεί τον μαθητή που εκφοβίζει.

Τεχνικές αποκλιμάκωσης της επιθετικής συμπεριφοράς

Ο πρωταρχικός στόχος της αποκλιμάκωσης της επιθετικής συμπεριφοράς είναι να μειωθεί το επίπεδο της διέγερσης, ώστε να καταστεί δυνατή η συζήτηση. Σ' αυτή τη φάση, είναι σημαντικό ο εκπαιδευτικός να φαίνεται επικεντρωμένος και ήρεμος ακόμη και όταν δεν αισθάνεται έτσι. Ειδικότερα, όταν παρεμβαίνουν οι εκπαιδευτικοί σε επεισόδια επιθετικότητας στην τάξη ή γενικότερα στο σχολείο, θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους τα παρακάτω (Understanding and Intervening in Bullying Behavior, n. d):

1. ΝΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΟΥΝ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥΣ

- Να φαίνονται ήρεμοι, επικεντρωμένοι και με αυτοπεποίθηση. Αυτό θα βοηθήσει τους πάντες να μείνουν ήρεμοι
- Να χρησιμοποιήσουν έναν χαμηλό τόνο φωνής
- Να μην κρατούν αμυντική στάση, σε περίπτωση που τα υβριστικά σχόλια ή οι προσβολές απευθύνονται σε αυτούς
- Εάν αισθάνονται ότι χάνουν τον έλεγχο, να καλέσουν έναν συνάδελφό τους για υποστήριξη.

2. ΝΑ ΠΡΟΤΙΜΗΣΟΥΝ ΤΗΝ ΜΗ ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

- Να αφήσουν επιπλέον φυσικό χώρο ανάμεσα σ' αυτούς και τον επιτιθέμενο μαθητή. Ο θυμός και η διέγερση μπορεί να καλύψει τον επιπλέον χώρο ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τον μαθητή

- Να διατηρήσουν συνεχή οπτική επαφή
- Να μην δείχνουν και μην κουνούν το δάχτυλό τους
- Να μην αγγίζουν τον επιτιθέμενο μαθητή, καθώς η φυσική επαφή θα μπορούσε εύκολα να παρερμηνευθεί ως εχθρική ή απειλητική.

3. ΝΑ ΑΠΟΚΛΙΜΑΚΩΣΟΥΝ ΤΗΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ

- Να μην φωνάζουν όταν ένας μαθητής ουρλιάζει. Στόχος είναι να φτάσει η διέγερση σ' ένα κατώτερο επίπεδο. Επομένως, καλό είναι να περιμένει ο εκπαιδευτικός μέχρι να πάρει μια ανάσα ο μαθητής και μετά να του μιλήσει ήρεμα
- Να εξηγήσουν τα όρια και τους κανόνες με έναν ευθύ, σταθερό τόνο φωνής, αλλά πάντα με σεβασμό
- Να δώσουν τις συνέπειες της ανάρμοστης συμπεριφοράς, χωρίς απειλές ή θυμό
- Να προτείνουν τρόπους, για να λυθεί η αντιπαράθεση.

9.2.2 Παροχή υποστήριξης στον μαθητή που εκφοβίζεται

Εκτός από την παροχή υποστήριξης στον μαθητή που εκφοβίζεται, είναι απολύτως αναγκαίο οι εκπαιδευτικοί να στηρίζουν τον μαθητή-θύτη, προκειμένου να μπορέσει, στη συνέχεια ν' αλλάξει συμπεριφορά και να συμβιώσει αρμονικά με τους συμμαθητές του στο σχολείο. Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ανταποκριθούν στον μαθητή που εκφοβίζεται με τα παρακάτω βήματα (Understanding and Intervening in Bullying Behavior, n. d.):

- Να πουν στον μαθητή που εκφοβίζεται ότι δεν τους αρέσει αυτό που κάνει και ότι πρέπει να σταματήσει να συμπεριφέρεται μ' αυτό τον τρόπο
- Να μην χρησιμοποιήσουν προσβολές ή σωματική βία για να υπερασπιστούν τον μαθητή-θύμα του εκφοβισμού
- Να μην αποθαρρύνονται, αν έχουν ήδη μιλήσει με κάποιον συνάδελφό τους και δε συνέβη τίποτα. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να συνεχίσουν να προσπαθούν. Καλό θα ήταν να προσπαθήσουν να μιλήσουν με άλλους εκπαιδευτικούς και συμβούλους, ώστε να μπορέσουν να εμπλέξουν περισσότερα άτομα στην προσπάθεια να σταματήσει η κατάσταση
- Αν αισθανθούν ότι αυτό δεν είναι δική τους υποχρέωση, οφείλουν να βάλουν τον εαυτό τους στη θέση του μαθητή που είναι θύμα εκφοβισμού. Ο εκφοβισμός μπορεί να προκαλέσει κατάθλιψη, θυμό και απογοήτευση και να μετατρέψει τη ζωή του μαθητή που εκφοβίζεται σ' εφιάλτη
- Να αναζητήσουν ευκαιρίες, για να εμπλέξουν τον μαθητή που εκφοβίζεται στην καταπολέμηση του εκφοβισμού στο σχολείο μέσω της δημιουργίας αφισών, ιστοριών, ή ταινιών

- Να αξιοποιήσουν τη «δύναμη» του παιδιού που ασκεί βία σε θετικές συμπεριφορές.

Η χρήση της τιμωρίας

Η τιμωρία πρέπει να επιβάλλεται σε διαπροσωπικό πλαίσιο μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, ώστε να έχει προσωπικό νόημα για τους θύτες. Πριν από την επιβολή της τιμωρίας, μπορεί να προηγηθεί μια σοβαρή συζήτηση με τον δράστη, που θα τον βοηθήσει να κατανοήσει γιατί τιμωρήθηκε. Οι θύτες δεν πρέπει να θεωρήσουν την τιμωρία ως εκδίκηση ή απόρριψη από τους ενηλίκους. Πρέπει να είναι ξεκάθαρο πως απορρίπτεται η συμπεριφορά τους και όχι οι ίδιοι ως άτομα. Συστήνεται να αποφεύγεται η ποινικοποίηση της πράξης και η τιμωρία του παιδιού με αποβολές από τη σχολική μονάδα, καθώς δεν είναι αποτελεσματικές.

Δραστηριότητα (συνεργατική) 3 / Κεφάλαιο 9

Προαιρετικά, μέσω του αντίστοιχου θέματος στην ομάδα συζητήσεων (forum)

Δείτε το βίντεο «Σταματάει με την παρέμβαση της εκπαιδευτικού» στον σύνδεσμο <http://www.onevibefilms.com/bullying/greek/#/?snu=779>. Αφού παρακολουθήσετε την αλλαγή συμπεριφοράς του παιδιού που εκφοβίζει, ύστερα από την παρέμβαση της εκπαιδευτικού, αναλογιστείτε τί άλλο θα μπορούσατε να κάνετε, εάν ήσασταν υπεύθυνος/η για τη διαχείριση του περιστατικού. Καταγράψτε τους εναλλακτικούς τρόπους αντιμετώπισης του περιστατικού που σκεφτήκατε και ανταλλάξτε απόψεις με την ομάδα σας, μέσω του αντίστοιχου θέματος στο forum.

Τρόποι αύξησης των θετικών συμπεριφορών

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αυξήσουν τη θετική συμπεριφορά του μαθητή που εκφοβίζει μέσω της παροχής ενίσχυσης. Η διαδικασία της ενίσχυσης ορίζεται ως η απονομή θετικών επακόλουθων (αμοιβών) σε σχέση με την εμφάνιση της συμπεριφοράς (Γενά, 2002:100). Οι ενισχυτές είναι εκείνα τα ερεθίσματα, τα οποία, ως επακόλουθα μιας συμπεριφοράς αυξάνουν τη μελλοντική συχνότητα αυτής της συμπεριφοράς (Γενά, 2002:101).

Αξίζει να σημειωθεί πως η ενίσχυση πρέπει να πραγματοποιείται συστηματικά, λαμβάνοντας υπόψη την προσωπικότητα του παιδιού, τις προτιμήσεις του κ.λπ. και θα πρέπει να περιλαμβάνει αμοιβές τόσο υλικές όσο και κοινωνικής φύσεως, καθώς ο στόχος θα πρέπει να είναι η αντικατάσταση των υλικών αμοιβών με τις αμοιβές κοινωνικής φύσεως (Γενά, 2002).

Τα βήματα που μπορούν να ακολουθήσουν οι εκπαιδευτικοί για την ενίσχυση των θετικών συμπεριφορών είναι τα ακόλουθα (Γενά, 2002):

- Να επιλέξουν τα κριτήρια που απαιτούνται για να απονεμηθεί ενίσχυση
- Να επιλέξουν τους ενισχυτές
- Να παρέχουν την ενίσχυση αμέσως μετά την εμφάνιση της επιθυμητής συμπεριφοράς, χωρίς χρονικές καθυστερήσεις
- Να χρησιμοποιούν την ενίσχυση σ' όλες τις συνθήκες κατά τις οποίες ο μαθητής εκδηλώνει την επιθυμητή αντίδραση.

Τεχνικές για την αύξηση των θετικών συμπεριφορών

Ορισμένες από τις τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί για να αυξήσουν τις θετικές συμπεριφορές του μαθητή που εκφοβίζεται είναι:

1. Σταδιακή διαμόρφωση της συμπεριφοράς. Η διαμόρφωση της συμπεριφοράς του μαθητή είναι μια διαδικασία που πρέπει να γίνεται σταδιακά. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει κάθε φορά να θέτουν μικρούς στόχους, προκειμένου να φτάσουν σταδιακά στην εμφάνιση της επιθυμητής συμπεριφοράς. Επιπλέον, είναι κρίσιμης σημασίας οι εκπαιδευτικοί να ενισχύουν κάθε βήμα του μαθητή προς την κατεύθυνση της επιθυμητής συμπεριφοράς μέχρι να κατακτηθεί και, στη συνέχεια, να προχωρήσει στο επόμενο βήμα.

2. Παροχή τμηματικής βοήθειας. Πρόκειται για τη διαδικασία κατά την οποία οι εκπαιδευτικοί μπορούν να καθοδηγήσουν τον μαθητή να αναπτύξει την επιθυμητή συμπεριφορά. Η τμηματική βοήθεια αποσύρεται σταδιακά, ώστε να αποφεύγεται το φαινόμενο της εξάρτησης, κατά την οποία το παιδί εμφανίζει την επιθυμητή συμπεριφορά μόνο με την παροχή της τμηματικής βοήθειας (Gena & Taylor, 1993).

3. Μάθηση μέσω μίμησης προτύπου. Είναι η εκτέλεση της επιθυμητής συμπεριφοράς από τον εκπαιδευτικό, ώστε το παιδί να την μιμηθεί (Γενά, 2002).

9.2.3 Παροχή υποστήριξης στους θεατές του εκφοβισμού

Η υπεράσπιση προς το θύμα του εκφοβισμού αποτελεί έναν αποτελεσματικό τρόπο, για να σταματήσει ο εκφοβισμός από συνομηλίκους, όμως οι θεατές του περιστατικού σπανίως επεμβαίνουν (Pöyhönen, Juvonen & Salmivalli, 2012, όπ. αναφ. στο Hawkins, Pepler & Craig, 2001). Έχει υποστηριχθεί ότι η ενδυνάμωση των θεατών, ώστε να υποστηρίζουν ενεργά και να υπερασπιστούν το θύμα, είναι μια από τις αποτελεσματικές παρεμβάσεις κατά του εκφοβισμού (Pöyhönen et al., 2012, όπ. αναφ. στο Frey, Hirschstein, Edström & Snell, 2009).

Προκειμένου να είναι σε θέση οι εκπαιδευτικοί να ενθαρρύνουν τους μαθητές να υποστηρίξουν το θύμα, είναι απαραίτητο να προσδιοριστούν τα κίνητρα που εξηγούν,

γιατί οι περισσότεροι μάρτυρες επιλέγουν είτε να μην εμπλακούν ή να ενθαρρύνουν τον εκφοβισμό. Παρόλο που σε πολλές έρευνες οι μαθητές αναφέρουν ότι αποδοκιμάζουν τον εκφοβισμό, ωστόσο επιλέγουν να μην παρέμβουν και είτε σιωπηλά είτε φανερά ενισχύουν τον εκφοβισμό. Μ' άλλα λόγια, οι πιο συχνές αντιδράσεις συμπεριφοράς σε καταστάσεις εκφοβισμού δε φαίνεται να αντιστοιχούν με τα συναισθήματα των παρευρισκόμενων (Pöyhönen et al., 2012).

Πιο συγκεκριμένα, μέσω της υπεράσπισης, ο θεατής λαμβάνει μια σαφή θέση για λογαριασμό του θύματος είτε με την άμεση παρέμβαση, είτε ζητώντας βοήθεια, είτε παρηγορώντας το θύμα. Αντίθετα, η ενίσχυση του θύτη τυπικά περιλαμβάνει επίδειξη έγκρισης (π.χ. γέλια) ή άμεσες λεκτικές προτροπές (Pöyhönen et al., 2012, όπ. αναφ. στο Salmivalli & Voeten, 2004). Το να παραμένει κάποιος από τους παρευρισκόμενους αμέτοχος ή παθητικός, με τη σειρά του, σημαίνει ότι δεν παίρνει το μέρος κανενός (Pöyhönen et al., 2012, όπ. αναφ. στο Salmivalli & Voeten, 2004).

Σύμφωνα με έρευνες, οι μαθητές που υπερασπίζονται το θύμα εκφοβισμού έχουν τόσο την ικανότητα όσο και τη βούληση να το πράξουν, ενώ οι μαθητές που παραμένουν αδρανείς φαίνεται να τα στερούνται αυτά (Pöyhönen et al., 2012, όπ. αναφ. στο Caravita, Di Blasio & Salmivalli, 2009). Άλλη πρόσφατη μελέτη (Pöyhönen et al., 2012, όπ. αναφ. στο Pozzoli & Gini, 2010) έδειξε ότι οι μαθητές που παραμένουν παθητικοί έχουν έλλειψη αυτοπεποίθησης, καθώς και αίσθηση προσωπικής ευθύνης, για να βοηθήσουν τον συμμαθητή τους που έχει πέσει θύμα εκφοβισμού. Από την άλλη πλευρά, οι μαθητές που ενισχύουν τον εκφοβισμό, με τη σειρά τους, φαίνεται να έχουν κίνητρα που σχετίζονται με σκέψεις επιθετικότητας, όπως και οι θύτες (Pöyhönen et al., 2012, όπ. αναφ. στο Andreou & Metallidou, 2004).

Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να υποστηρίξουν τους μαθητές που παρευρίσκονται και αποτελούν αυτόπτες μάρτυρες του εκφοβισμού με τους παρακάτω τρόπους (Maine Governor's Children's Cabinet, 2006):

- Να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές, παρέχοντάς τους πληροφορίες σχετικά με τους διαφορετικούς ρόλους που παίζουν οι συμμετέχοντες σε περιστατικά εκφοβισμού. Μ' αυτόν τον τρόπο, καθίσταται ευκολότερο για τους μαθητές να καταλάβουν ότι με τη συμπεριφορά τους μπορούν να ενθαρρύνουν τον εκφοβισμό
- Να τους εκπαιδεύσουν, ώστε να αποδοκιμάζουν ανοικτά τον εκφοβισμό
- Να τους παροτρύνουν να κάθονται και να μιλούν ή να παίζουν στα διαλείμματα με τον μαθητή-θύμα του εκφοβισμού
- Να τονίσουν στους μαθητές ότι ο καθένας είναι υπεύθυνος για το αν υπάρχει ή όχι εκφοβισμός στην τάξη. Αυτού του είδους η ευαισθητοποίηση μπορεί να συμβεί με την παρουσία όλης της τάξης και μπορεί να πάρει τη μορφή διάλεξης, που ακολουθείται από συζήτηση
- Να τους συμβουλεύουν να δίνουν το καλό παράδειγμα και να μην εκφοβίζουν άλλους

- Να τους ενθαρρύνουν να βοηθήσουν έναν μαθητή που εκφοβίζεται, προκειμένου να ξεφύγει από την κατάσταση του εκφοβισμού
- Να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές σε θέματα διαφορετικότητας, έτσι ώστε να αποφεύγεται ο στιγματισμός των μαθητών
- Να τους ενθαρρύνουν να βοηθήσουν έναν μαθητή-θύμα εκφοβισμού να μιλήσει για το πρόβλημά του σε έναν ενήλικο
- Να βοηθήσουν τους μαθητές να σκεφτούν και να προτείνουν τρόπους αντιμετώπισης του εκφοβισμού, μέσω μιας συζήτησης στην τάξη. Όταν τα παιδιά δημιουργήσουν τις δικές τους παρεμβάσεις είναι πιο πιθανό να τις χρησιμοποιήσουν
- Να βοηθήσουν τους μαθητές να δημιουργήσουν θετικές δράσεις μέσα από διαδραστικό και αυτοσχεδιαστικό θέατρο
- Να διαβάζουν βιβλία που εστιάζουν στον τρόπο αντίδρασης των θεατών της σύγκρουσης
- Να βοηθήσουν τους μαθητές να θέτουν στόχους σε επίπεδο ατόμου, τάξης ή σχολείου.

Δραστηριότητα 4 / Κεφάλαιο 9

Προαιρετικά, μέσω του αντίστοιχου θέματος στην ομάδα συζητήσεων (forum)

Δείτε το βίντεο «Παρατηρήτρια» στον σύνδεσμο <http://www.onevibefilms.com/bullying/greek/#/?snu=289>. Στη συνέχεια, αναλογιστείτε με ποιους τρόπους θα μπορούσε να αντιδράσει η μαθήτρια που είναι παρατηρήτρια στο περιστατικό εκφοβισμού.
Ανταλλάξτε απόψεις μέσω του σχετικού θέματος στο forum της ομάδας σας.

Προαιρετικά, μέσω του αντίστοιχου θέματος στην ομάδα συζητήσεων (forum)

Παρακολουθήστε τις ενέργειες στις οποίες προβαίνει η παρατηρήτρια του σχολικού εκφοβισμού στα βίντεο που ακολουθούν:

1. «Ενθαρρύνει το παιδί που εκφοβίζεται»
<http://www.onevibefilms.com/bullying/greek/#/?snu=791>
2. «Παραμένει ουδέτερη»
<http://www.onevibefilms.com/bullying/greek/#/?snu=788>
3. «Παρεμβαίνει στο επεισόδιο»
<http://www.onevibefilms.com/bullying/greek/#/?snu=789>
4. «Μιλάει στην εκπαιδευτικό»
<http://www.onevibefilms.com/bullying/greek/#/?snu=790>

Ποιες ενέργειες θεωρείτε ότι είναι αποτελεσματικές για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού; Παρουσιάστε επιγραμματικά τις συμβουλές που θα δίνετε σ' αυτή τη μαθήτριά, προκειμένου να βοηθήσει τον μαθητή που εκφοβίζεται.

Ανταλλάξτε απόψεις μέσω του σχετικού θέματος στο forum της ομάδας σας.

9.2.4 Παροχή υποστήριξης προς τους γονείς

Η ενημέρωση των γονιών τόσο του παιδιού που εκφοβίζεται όσο και του παιδιού που εκφοβίζεται πρέπει να γίνεται όσο το δυνατόν πιο σύντομα. Προτείνεται να γίνεται την ίδια ημέρα και να ζητείται η επίσκεψή τους στο σχολείο. Ο εκπαιδευτικός που είναι υπεύθυνος για τη διαχείριση του περιστατικού πρέπει να είναι καλά προετοιμασμένος και να διαθέτει ακριβή στοιχεία για τη σύγκρουση μεταξύ των μαθητών (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη II, 2008).

Υποστηρίζοντας τους γονείς του παιδιού που έχει υποστεί εκφοβισμό

Οι γονείς / κηδεμόνες που επικοινωνούν με τον υπεύθυνο διαχείρισης του περιστατικού βίας συχνά είναι αναστατωμένοι και θυμωμένοι. Γι' αυτόν τον λόγο, κατά τη συνάντησή μαζί τους συνιστάται ο εκπαιδευτικός να τους μιλήσει σε ιδιωτικό χώρο, ώστε να νιώθουν άνετα. Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός μπορεί να στηρίξει τους γονείς ακολουθώντας τα παρακάτω βήματα (The Children's Plan, n.d.):

- Να χρησιμοποιήσει το όνομα του γονέα και το όνομα του παιδιού κατά τη διάρκεια της συνομιλίας. Αυτό θα βοηθήσει τον γονέα να αισθανθεί ότι δεν είναι απλώς ένα στατιστικό στοιχείο

- Να αναγνωρίσει την αγωνία του γονέα πολλές φορές, αν χρειαστεί. Για παράδειγμα, μπορεί να του πει: «Μπορώ να καταλάβω ότι είστε πολύ αναστατωμένος»
- Να τον ακούσει χωρίς διακοπή
- Να επαναλάβει τί μπορεί να κάνει και ποιος είναι ο ρόλος του στην τάξη και στο σχολείο
- Να παραμείνει ήρεμος. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει στο μυαλό του ότι ακούει μόνο τη μια πλευρά της ιστορίας και, σε ορισμένες περιπτώσεις, υπάρχουν όρια στο τί μπορεί να γίνει. Είναι σημαντικό να είναι αντικειμενικός, καθώς οι άλλοι μπορεί να έχουν πολύ διαφορετική άποψη για την κατάσταση
- Ποτέ να μην αμφισβητήσει τις πληροφορίες που παρέχονται
- Να κρατά σημειώσεις.

Η συνεργασία του εκπαιδευτικού με τους γονείς κρίνεται απαραίτητη για την ανταλλαγή πληροφοριών και τη διαμόρφωση στρατηγικών για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Επομένως, οι γονείς θα πρέπει να εμπλακούν ενεργά στην υλοποίηση δράσεων κατά του σχολικού εκφοβισμού. Ο στόχος του εκπαιδευτικού πρέπει να είναι να συμφωνήσουν οι γονείς με τους στόχους μιας αποτελεσματικής αντιμετώπισης του εκφοβισμού, ώστε (The Children's Plan, n.d.):

- Να καταστεί το θύμα ασφαλές
- Να σταματήσει η παρενόχληση και ν' αλλάξει η συμπεριφορά του θύτη
- Να καταστεί σαφές σε κάθε άλλο παιδί ότι ο εκφοβισμός είναι απαράδεκτος.

Γενικότερα, ο εκπαιδευτικός πρέπει να μην ξεχνά ότι η καλή επικοινωνία είναι το κλειδί για την επίλυση του προβλήματος.

Υποστηρίζοντας τους γονείς του παιδιού που εκφοβίζεται

Όταν ο εκπαιδευτικός καλείται να στηρίξει τους γονείς του παιδιού που εκφοβίζεται, πρέπει να λάβει υπόψη του ότι οι γονείς των δραστών τείνουν να αμφισβητούν ότι το παιδί τους παρουσιάζει επιθετική συμπεριφορά. Επιπλέον, μπορεί να προβεί στις ενέργειες που ακολουθούν (The Children's Plan, n.d.):

- Να χρησιμοποιήσει το όνομα του γονέα και το όνομα του παιδιού κατά τη διάρκεια της συνομιλίας. Αυτό θα βοηθήσει τον γονέα να αισθανθεί ότι δεν είναι απλώς ένα στατιστικό στοιχείο
- Να μην πει ότι το θύμα ανέφερε το περιστατικό, αλλά ότι είχε παρατηρηθεί από το προσωπικό ή άλλους συνομηλίκους
- Να καταστήσει σαφές ότι το σχολείο δεν ανέχεται τον εκφοβισμό ή την προκατάληψη κάθε είδους
- Να αναγνωρίσει την αγωνία του γονέα πολλές φορές, αν είναι απαραίτητο
- Να επαινέσει κάποια πτυχή των ικανοτήτων του παιδιού - το χιούμορ κ.α.

- Να εξηγήσει ότι συμπαθεί το παιδί, αλλά αντιπαθεί τη συμπεριφορά του
- Να ρωτήσει πώς μπορεί να συνεργαστεί μαζί του, για να αλλάξει αυτή η συμπεριφορά
- Να προσπαθήσει να εργαστεί για την ενσυναίσθηση του θύματος και να σχεδιάσει μια πορεία προς αντισταθμιστικές ενέργειες.

Γενικά, οι σχετικές έρευνες και μελέτες στον ελληνικό και στον διεθνή χώρο, έχουν αναδείξει ότι πολλά προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών στο σχολικό περιβάλλον μπορούν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά ή και να προληφθούν, όταν από την πλευρά του σχολείου που αναπτύσσει το κοινωνικοπαιδαγωγικό του έργο γίνεται οργανωμένη και συστηματική αξιοποίηση και στήριξη του οικογενειακού πλαισίου (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2013). Αυτό προϋποθέτει την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, ώστε να γνωρίζουν τις στρατηγικές, τις μεθόδους και τις τεχνικές που απαιτούνται κάθε φορά για την προσέγγιση και την επίλυση του εκάστοτε ζητήματος (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009).

Ενότητα 9.3

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ

Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να παρουσιάσει τις στρατηγικές που μπορούν να εφαρμόσουν οι εκπαιδευτικοί για να αντιμετωπίσουν τις συγκρούσεις. Επιπρόσθετα, αναλύονται τεχνικές επίλυσης των συγκρούσεων για την επίλυση διαφορών μεταξύ των μαθητών, καθώς και η επανορθωτική προσέγγιση για την αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ των συγκρουόμενων μαθητών.

Σκοπός

Όταν θα έχετε ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είστε σε θέση να:

- Γνωρίζετε ορισμένες από τις πιο αποτελεσματικές στρατηγικές αντιμετώπισης των συγκρούσεων
- Εφαρμόζετε την τεχνική επίλυσης των συγκρούσεων
- Χρησιμοποιείτε την επανορθωτική προσέγγιση.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

- Διατύπωση Κανόνων Συμπεριφοράς στην τάξη
- Αναμόρφωση σχολικού κλίματος
- Διαμόρφωση θετικών διαπροσωπικών σχέσεων
- Αναμόρφωση της μαθησιακής διαδικασίας
- Διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων
- Επίλυση συγκρούσεων
- Επανορθωτική προσέγγιση

Έννοιες κλειδιά

Η ενότητα περιλαμβάνει τρεις υποενότητες. Στην πρώτη επιχειρείται μια παρουσίαση των στρατηγικών αντιμετώπισης των συγκρούσεων. Στη δεύτερη υποενότητα αναλύονται τα βήματα που μπορούν να ακολουθήσουν οι εκπαιδευτικοί για την επίλυση της σύγκρουσης μεταξύ των μαθητών, ενώ στην τρίτη αναφέρονται οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να κινητοποιήσουν τον μαθητή που εκφοβίζει, προκειμένου να θελήσει να επανορθώσει για την ανάρμοστη συμπεριφορά του απέναντι στον συμμαθητή του.

9.3.1 Στρατηγικές αντιμετώπισης των συγκρούσεων

Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν, με τη χρήση κατάλληλων στρατηγικών, να διασφαλίσουν ένα ασφαλές μαθησιακό περιβάλλον για τη διεξαγωγή της διδασκαλίας, αλλά και για την ικανοποίηση της προσωπικής ανάγκης των μαθητών για ψυχολογική και φυσική ασφάλεια. Σημαντικοί παράγοντες στη διαμόρφωση κατάλληλου μαθησιακού περιβάλλοντος είναι **η συλλογική διατύπωση κανόνων συμπεριφοράς, το θετικό σχολικό κλίμα, οι θετικές διαπροσωπικές σχέσεις, η ενεργητική εμπλοκή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, η συστηματική διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων.**

Διατύπωση Κανόνων Συμπεριφοράς στην τάξη

Για την αντιμετώπιση της επιθετικότητας στο σχολείο, κρίνεται απαραίτητο να διαμορφωθούν οι Κανόνες Συμπεριφοράς στην τάξη μεταξύ των εκπαιδευτικών και των παιδιών (Αρτινοπούλου, 2001) λαμβάνοντας υπόψη τον Κώδικα Συμπεριφοράς των μαθητών στο σχολείο και των ιδιαιτεροτήτων της κάθε τάξης. Αυτοί οι κανόνες θα πρέπει να περιλαμβάνουν και τις άμεσες συνέπειες, σε περίπτωση που κάποιος τους παραβιάσει. Επιπλέον, οι συνέπειες θα πρέπει να συνάδουν προς αυτές που προνοούν οι κανονισμοί λειτουργίας των σχολείων (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη II, 2008). Οι κανόνες θα πρέπει να είναι σύντομοι και σαφείς και να τοιχοκολλούνται σε εμφανές σημείο στην τάξη. Επίσης, κρίνεται σημαντικός και ο τρόπος διατύπωσής τους, έτσι ώστε τονίζει τις επιθυμητές συμπεριφορές, επισημαίνοντας στους μαθητές τι επιτρέπεται να κάνουν.

Ο εκπαιδευτικός πρέπει να συζητά και να αναλύει τους Κανόνες με τα παιδιά συστηματικά και όχι μόνο όταν κάποιος τους παραβιάσει. Επίσης, το σχολείο πρέπει να στείλει τους Κανόνες Συμπεριφοράς στο σπίτι και να διευκρινίζεται στους γονείς η σημασία που αποδίδει στην τήρησή τους και να εξηγείται το όφελος που θα προκύψει για τα παιδιά τους (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη II, 2008).

Αναμόρφωση σχολικού κλίματος

Οι έρευνες έχουν αναδείξει ότι το κλίμα του σχολείου είναι ένας σημαντικός παράγοντας που πρέπει να προσεχθεί, προκειμένου να κατανοηθούν και να μειωθούν οι επιθετικές συμπεριφορές των μαθητών στα σημερινά σχολεία. Στόχος είναι να

βελτιωθούν οι ανθρώπινες σχέσεις στο σχολείο και να δημιουργηθεί σταδιακά ένα πιο θετικό κλίμα, προκαλώντας θετικά συναισθήματα σ' όλους τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία (Ματσόπουλος, 2009). Ειδικότερα, το σχολικό κλίμα πρέπει να αντανakλά την εικόνα του σεβασμού, της επικοινωνίας, της υπευθυνότητας (Χηνάς & Χρυσafίδης, 2000). Μέσα σ' αυτό το κλίμα οι μαθητές μπορούν να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και να αισθάνονται ότι μπορούν να στραφούν σε κάθε ενήλικο ή στους συμμαθητές τους για βοήθεια και υποστήριξη (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη II, 2008).

Αξίζει να σημειωθεί πως μέσα στη σχολική τάξη διαμορφώνεται η προσωπικότητα και η κοινωνικοποίηση των μαθητών και ο εκπαιδευτικός οφείλει να βρίσκει τρόπους προσαρμογής, οι οποίοι θα τη διευκολύνουν. Συνεπώς, ο εκπαιδευτικός πρέπει να ενεργοποιεί μέσα στη σχολική τάξη εκείνες τις συμπεριφορές των μαθητών που θα τους βοηθήσουν να έχουν καλύτερη επίδοση στα μαθήματα, αλλά και να επιτύχουν στο μέγιστο βαθμό την ομαλή προσαρμογή και την κοινωνικοποίησή τους (Μπαμπάλης, 2011).

Η έρευνα επιβεβαιώνει ότι είναι σημαντικό όλοι οι μαθητές να αισθάνονται ότι ανήκουν κάπου (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2015). Αυτό σημαίνει ότι η σχολική τάξη πρέπει να προωθεί μια ατμόσφαιρα κοινωνικής ένταξης. Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές και να συμβάλλουν στην επέκταση των γνώσεων των μαθητών για την διαφορετικότητα, εκθέτοντάς τους σε πρότυπα μέσω της λογοτεχνίας. Επιπλέον, είναι σημαντικό να βεβαιωθούν οι εκπαιδευτικοί ότι οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να επιλέξουν τα βιβλία που απεικονίζουν διαφορετικές οικογένειες, καθώς και άνδρες και γυναίκες έξω από τα στερεότυπα των φύλων. Επίσης, μπορούν να ενσωματώσουν παραδείγματα ανθρώπων από διάφορα υπόβαθρα σε συζητήσεις μέσα στην τάξη (Creating a Supportive Classroom Climate, n. d.).

Τα αποτελέσματα από έρευνες σχετικές με τη διαφορετικότητα, που έγιναν στην Ελλάδα σε ένα ευρύ ηλικιακό φάσμα (από μικρούς μαθητές, μέχρι μεταπτυχιακούς φοιτητές), έδειξαν ότι πράγματι η αξιοποίηση διαφόρων μορφών της λογοτεχνίας, όχι στο περιοριστικό επίπεδο της αναγνωστικής προσέγγισης, αλλά στο επίπεδο της μεθοδολογικά οργανωμένης συνεργατικής και βιωματικής αξιοποίησης, μπορεί να είναι πολύ αποδοτική (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009· Μυλωνάκου-Κεκέ, 2013). Μάλιστα, ένα από τα πρώτα αποτελέσματα των ερευνών ήταν η συνειδητοποίηση από τους συμμετέχοντες ότι κάθε άνθρωπος έχει τη δική του διαφορετικότητα, που προέρχεται από τη μοναδικότητά του, η οποία είναι σημαντική, αλλά απαιτεί συνεχή προσπάθεια βελτίωσης (κοινωνικοπαιδαγωγική αντίληψη για τη διαφορετικότητα, ό.π.).

Διαμορφώνοντας θετικές διαπροσωπικές σχέσεις

Για την αποτελεσματική μείωση, αλλά και πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού, κρίνεται απαραίτητη η συστηματική και δημιουργική συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών του σχολείου. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να δίνουν στους μαθητές το

παράδειγμα των καλών σχέσεων στην σχολική κοινότητα. Επιπλέον, οι συχνές συζητήσεις, καθώς και οι ανταλλαγές απόψεων μεταξύ τους μπορούν να συντελέσουν στην ακριβή εκτίμηση των περιστατικών βίας και στη σωστή αντιμετώπισή τους (Χηνάς & Χρυσάφιδης, 2000).

Συγχρόνως, πρέπει να καλλιεργηθούν συνεργατικές σχέσεις ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τους γονείς. Χρειάζεται στενή επικοινωνία με τους γονείς στο πλαίσιο ενημέρωσης και κατάρτισης, ώστε να αποφεύγονται από την πλευρά τους συμπεριφορές που μπορούν να ενισχύσουν τη βίαιη συμπεριφορά των παιδιών. Η συμμετοχή των γονέων στη μαθησιακή διαδικασία έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση των σχέσεων γονέων – μαθητών - εκπαιδευτικών και την επιτυχή αντιμετώπιση των περιστατικών επιθετικότητας. Σύμφωνα με έρευνες, η θετική σχέση των μαθητών με ενήλικες που είναι διαθέσιμοι να βοηθήσουν, όταν τους χρειάζονται τα παιδιά, αποτελεί τον πιο σημαντικό παράγοντα για την αντιμετώπιση των συγκρουσιακών καταστάσεων (Χηνάς & Χρυσάφιδης, 2000).

Αναμόρφωση της μαθησιακής διαδικασίας

Οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να αποφύγουν τις αρνητικές πτυχές του ανταγωνισμού μεταξύ των μαθητών στη τάξη αφού ο ανταγωνισμός μπορεί να αποτελέσει αιτία για την άσκηση βίας. Πιο συγκεκριμένα, ο ανταγωνισμός μπορεί να δημιουργήσει σε κάποιον μαθητή, ο οποίος δεν επιτυγχάνει σε κάποιες δραστηριότητες στην τάξη, το συναίσθημα ότι δεν θα καταφέρει ποτέ κάτι σημαντικό. Ένα τέτοιο συναίσθημα μπορεί να προκαλέσει απελπισία και ένα κίνητρο για να εκφοβίζει τους συμμαθητές του. Ακόμη, η αποτυχία σε τέτοιες ανταγωνιστικές δραστηριότητες μπορεί να οδηγήσει στην έλλειψη αυτοπεποίθησης και σε πτώση του ηθικού. Ένας μαθητής με τέτοια συναισθήματα μπορεί να καταστεί εύκολος στόχος για τους θύτες (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη III, 2009).

Ακόμη, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να προωθούν στην τάξη τις θετικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μαθητών, με την εφαρμογή καινοτόμων μεθόδων διδασκαλίας, όπως η ομαδοσυνεργατική προσέγγιση, ώστε να εργάζονται οι μαθητές σε ομάδες για να επιτύχουν κοινούς μαθησιακούς στόχους. Το μάθημα αυτής της μορφής αποβάλλει καταστάσεις αδιαφορίας και έλλειψης συμμετοχής. Οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία, χωρίς να χρειάζεται ενίσχυση με εξωγενή κίνητρα. Επιπλέον, τέτοιες στρατηγικές μπορούν να δημιουργήσουν θετικά συναισθήματα στους μαθητές, καθώς συμβάλλουν στην ένταξη μαθητών μειονοτήτων, αλλόγλωσσων, μαθητών από διάφορα κοινωνικό-οικονομικά στρώματα και νεοεισερχόμενων παιδιών στο σχολείο. Επίσης, αυτός ο τρόπος εργασίας των μαθητών θα ενισχύσει αξίες όπως η δέσμευση στην ομάδα, η ευθύνη για συνεισφορά στην εργασία των συνεργατών, ο σεβασμός στις προσπάθειες των άλλων, η ένταξη, και η αποδοχή της διαφορετικότητας (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη III, 2009).

Επιπρόσθετα, ο τρόπος που συμπεριφέρονται οι εκπαιδευτικοί προς τους μαθητές πρέπει να στοχεύει στην προαγωγή της ευαισθητοποίησης των μαθητών προς τα

θύματα. Μ' αυτόν τον τρόπο τα παιδιά παροτρύνονται να αναστοχάζονται σε σχέση με τα συναισθήματά τους και να προστατεύουν τα θύματα. Συγχρόνως, είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να επαινούν τους μαθητές που ανταποκρίνονται θετικά στις προσδοκίες όχι μόνο της τάξης αλλά και του σχολείου (Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη III, 2009).

Δραστηριότητα (συνεργατική) 6 / Κεφάλαιο 9

Προαιρετικά, μέσω του αντίστοιχου θέματος στην ομάδα συζητήσεων (forum)

Δείτε το βίντεο “Beat Bullying” στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://www.youtube.com/watch?v=e5sB7mndfrQ>. Ποια δραστηριότητα χρησιμοποίησε η εκπαιδευτικός, για να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές της τάξης στο θέμα των διακρίσεων και του εκφοβισμού; Αναλογιστείτε και παρουσιάστε επιγραμματικά κάποια δραστηριότητα που θα μπορούσατε να χρησιμοποιήσετε στην τάξη σας για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού. Ανταλλάξτε απόψεις με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας χρησιμοποιώντας το εργαλείο επικοινωνίας, προκειμένου να διαμορφώσετε μια λίστα που θα περιλαμβάνει τις ιδέες όλων.

Διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων

Οι μαθητές που βρίσκονται σε κίνδυνο να αποτελέσουν θύματα εκφοβισμού χρειάζονται τη διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων, για να βελτιώσουν τις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους τους. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά αυτά μπορούν να μάθουν τρόπους, για να αντιμετωπίζουν τα πειράγματα, ώστε να μην ενισχύουν τον εκφοβιστή (Colvin, Tobin, Beard, Hagan & Sprague, 1998, όπ. αναφ. στο Ross, 1996) και παράλληλα να έχουν τη βοήθεια ενός φίλου.

Επιπλέον, η διδασκαλία των δεξιοτήτων διαχείρισης θυμού μπορεί να είναι χρήσιμη για μερικούς μαθητές με τάσεις να εκφοβίζουν τους άλλους (Colvin et al., 1998 όπ. αναφ. στο Coie, Underwood & Lochman, 1991). Επίσης, ο συνδυασμός των μαθημάτων διαχείρισης θυμού με τη διδασκαλία επίλυσης διαπροσωπικών προβλημάτων μπορεί να βοηθήσει αποτελεσματικά στη μείωση του εκφοβισμού. Οι μαθητές μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τα φυσιολογικά σημεία διέγερσης του θυμού και να δημιουργούν εναλλακτικούς, θετικούς τρόπους αντιμετώπισης (Colvin et al., 1998 όπ. αναφ. Lochman, 1992).

Τα παιδιά που εκτίθενται σε συμπεριφορές που είναι χαρακτηριστικές είτε ως θύτες είτε ως θύματα μπορούν να επωφεληθούν από τη διδασκαλία των κοινωνικών δεξιοτήτων σε τομείς, όπως η διαχείριση των συγκρούσεων και η επίλυση διαπροσωπικών προβλημάτων. Είναι σημαντικό να γνωρίζουν τα παιδιά πώς να

αντιδρούν σε δυνητικά προκλητικές καταστάσεις. Αυτό ισχύει τόσο για θύτες όσο και θύματα, επειδή οι μαθητές που είναι επιρρεπείς σε εκφοβιστικές συμπεριφορές μπορούν να αντιλαμβάνονται τη συμπεριφορά κάποιου άλλου μαθητή ως προκλητική (Colvin et al., 1998).

9.3.2 Η επίλυση των συγκρούσεων

Η επίλυση των συγκρούσεων αποτελεί μια από τις σημαντικότερες στρατηγικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Σύμφωνα με τη θεωρία επίλυσης προβλημάτων, πρωταρχικό στοιχείο κατά τη διαδικασία επίλυσης των συγκρούσεων αποτελεί το να διαπιστώσει ο εκπαιδευτικός τις ανάγκες των συγκρουόμενων. Η διαδικασία αυτή βασίζεται σε δεξιότητες επικοινωνίας και δημιουργικής σκέψης. Χρησιμοποιώντας τη συνεργασία, ο εκπαιδευτικός μπορεί να βρει λύσεις που ικανοποιούν τις ανάγκες και τα συμφέροντα του καθενός (Χηνάς & Χρυσσαφίδης, 2000).

Η επίλυση των συγκρούσεων περιλαμβάνει τις εξής διαδικασίες (Χηνάς & Χρυσσαφίδης, 2000):

- **Τη διαπραγμάτευση.** Πρόκειται για τη διαδικασία κατά την οποία οι εμπλεκόμενοι στη σύγκρουση ή οι εκπρόσωποί τους συναντώνται, για να συνεργαστούν χωρίς την βοήθεια τρίτων προκειμένου να βρουν λύση στο πρόβλημα.
- **Τη διαιτησία.** Πρόκειται για τη διαδικασία κατά την οποία οι εμπλεκόμενοι στη σύγκρουση ή οι εκπρόσωποί τους συναντώνται, για να συνεργαστούν και να βρουν λύση στο πρόβλημα με την βοήθεια τρίτου προσώπου, που καλείται να αναλάβει το ρόλο του διαιτητή και είναι αρμόδιο για την ομαλή πορεία της διαδικασίας.
- **Τη λήψη απόφασης με συναίνεση.** Πρόκειται για ομαδική διαδικασία, κατά την οποία όλοι όσοι εμπλέκονται στη σύγκρουση ή οι εκπρόσωποί τους δημιουργούν ένα σχέδιο δράσης αποδεκτό από όλους προκειμένου να φτάσουν στη λύση του προβλήματος. Σ' αυτήν τη διαδικασία μπορεί να βοηθήσει και κάποιος τρίτος, χωρίς, όμως, αυτό να είναι αναγκαίο.

Σ' όλες τις περιπτώσεις είναι απαραίτητο να υπάρχει ένα κλίμα που να υποστηρίζει την από κοινού επίλυση του προβλήματος και να καταλήγει σε συμφωνία με εκούσια συμμετοχή των εμπλεκόμενων. Επιπλέον, χρειάζεται ο καθένας να εκφράζεται ελεύθερα και να αποδέχεται τα συναισθήματα του άλλου, να αντιδρά με ήρεμο τρόπο στην κριτική που δέχεται και να ελέγχει τις αντιδράσεις του (Χηνάς & Χρυσσαφίδης, 2000).

Η επίλυση των συγκρούσεων αποτελεί μια μέθοδο που δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να συμμετέχουν και να προσαρμόζονται σε θετικές συμπεριφορές, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν στην αλλαγή στάσεων των παιδιών με μακροχρόνιες θετικές συνέπειες (Χηνάς & Χρυσafiδης, 2000).

Στη διαδικασία επίλυσης των συγκρούσεων ο εκπαιδευτικός μπορεί να ακολουθήσει τα παρακάτω βήματα (Χηνάς & Χρυσafiδης, 2000):

- Να προσδιορίσει το πρόβλημα και τον βαθμό της επίλυσής του
- Να βοηθήσει ώστε να αποστασιοποιηθούν οι εμπλεκόμενοι μαθητές από το πρόβλημα και να μπορέσουν να διακρίνουν τα πραγματικά ζητήματα διαφωνίας από τα ζητήματα διαπροσωπικών σχέσεων
- Να διατυπώσει τους κανόνες επίλυσης του προβλήματος
- Να εντοπίζει τις διαφορετικές απόψεις και να ενθαρρύνει τους μαθητές να ακούν και να σέβονται τις απόψεις του άλλου
- Να εντοπίζει τα κίνητρα, τις ανάγκες και τα συμφέροντα του καθενός που οδηγούν στη σύγκρουση
- Να αναζητά εναλλακτικές επιλογές που να αποτελούν λύσεις και να ικανοποιούν τα συμφέροντα όλων
- Να αξιολογεί τις εναλλακτικές επιλογές με αντικειμενικότητα και να συντελεί στην επίτευξη συμφωνίας που να ικανοποιεί τους μαθητές που εμπλέκονται.

Μελέτη περίπτωσης «Ο ζωηρός και ο ήρεμος»¹

Το γεγονός διαδραματίζεται μεταξύ δύο μαθητών τόσο στον χώρο του σχολείου όσο και στο λεωφορείο, κατά την διαδρομή επιστροφής από το σχολείο προς τα σπίτια τους. Από την αρχή της σχολικής χρονιάς παρουσιάζονται τέτοιες συμπεριφορές από τη μεριά του θύτη προς το θύμα. Ο θύτης είναι ένα παιδί ζωηρό, το οποίο θέλει να γίνεται πάντα το δικό του, σε αντίθεση με το θύμα, το οποίο είναι ένα παιδί πολύ μοναχικό, ήρεμο και ήπιων τόνων. Σε αρκετά διαλείμματα, ο θύτης πείραζε το θύμα με διάφορους τρόπους, σπρωξίματα, πειράγματα κ.λπ. Το θύμα δεν αντιδρά σε κανένα από τα πειράγματα. Σε κάποιες περιπτώσεις, μάλιστα, ο θύτης απαιτούσε από το θύμα να είναι δίπλα του στα διαλείμματα, καθώς έπαιζε ένα επιτραπέζιο παιχνίδι μ' έναν άλλον συμμαθητή του, γιατί θεωρούσε ότι το θύμα του φέρνει τύχη. Έτσι το θύμα, ενώ επιθυμούσε να βγαίνει έξω στα διαλείμματα, αναγκαζόταν να μένει μέσα, καθώς του το επέβαλε ο θύτης. Το φαινόμενο κορυφώθηκε ένα μεσημέρι στο λεωφορείο, κατά

¹ Πηγή: "I Am Not Scared" Project. Case Studies. Ο ζωηρός και ο ήρεμος. http://iamnotscared.pixel-online.org/case_studies_scheda.php?id_doc=964&doc_lang=&part_id=&qst03=&qst04=

την επιστροφή τους στα σπίτια τους, όπου ο θύτης χτύπησε το θύμα, με τη δικαιολογία ότι είχε νεύρα, επειδή έχασε η ομάδα του την προηγούμενη ημέρα.

Το θύμα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, είναι ένα αγόρι συνεσταλμένο και πολύ ήρεμο. Στα διαλείμματα είναι σχεδόν πάντα μοναχό του, εκτός από λίγες περιπτώσεις που παίζει μπάλα με άλλα παιδιά και αυτό πάντα ύστερα από προτροπή των υπόλοιπων παιδιών. Ποτέ δεν έχει προτείνει το ίδιο σε κάποιον συμμαθητή ή συμμαθήτριά του να κάνουν κάτι μαζί στο διάλειμμα, όπως να παίξουν, να περπατήσουν μαζί κ.λπ. Μιλάει σπάνια, δεν τρώει πολύ και είναι ήπιων τόνων. Ο ίδιος αποφεύγει να συζητάει με τους καθηγητές ή και με άλλα παιδιά αυτό που του συμβαίνει. Δέχεται τα καθημερινά πειράγματα χωρίς να αντιστέκεται. Λίγες φορές έχει μιλήσει σε κάποιον καθηγητή αυθόρμητα και αυτό σε περιπτώσεις που ενοχλείται έντονα από κάτι (το οποίο είναι συνήθως και επαναλαμβανόμενο). Εκλαμβάνει ως «φυσιολογικό» το καθημερινό πείραγμα από τον συμμαθητή του, παρά το γεγονός ότι ενοχλείται και αναγκάζεται να κάνει πράγματα που δεν θέλει (όπως να μένει μέσα στο διάλειμμα ή αντίστοιχα να βγαίνει έξω κατά βούληση του θύτη). Αποδέχεται συχνά την άποψη του θύτη ότι δεν το κάνει επίτηδες και συμβιβάζεται μ' αυτή. Ανέχεται, με λίγα λόγια, αυτά που προσπαθεί να του επιβάλλει ο θύτης. Φαίνεται ότι φοβάται να μιλήσει στους καθηγητές ή στους γονείς του.

Ο θύτης είναι ηλικιακά περίπου 3 χρόνια μεγαλύτερος από το θύμα, είναι αρκετά δυναμικός χαρακτήρας και του αρέσει να συμμετέχει σε όλα, παίζοντας κάποιες φορές και τον ρόλο του καθηγητή ως προς άλλους συμμαθητές του. Του αρέσει να έχει τον έλεγχο της κατάστασης, να τον υπακούουν οι υπόλοιποι συμμαθητές του, και κυρίως οι πιο αδύναμοι, είναι πολύ ανταγωνιστικός τόσο στην τάξη όσο και κατά τη διάρκεια ομαδικών παιχνιδιών. Δεν του αρέσει να χάνει και πεισμώνει όταν δεν γίνεται το δικό του. Το κίνητρό του είναι ότι του αρέσει να φαίνεται αυτός πιο ισχυρός και να κάνουν τα υπόλοιπα παιδιά αυτό που λέει ο ίδιος (μπορεί κάποιες φορές να λέει και σ' άλλα παιδιά τί να κάνουν, έχει, όμως, ιδιαίτερη εμμονή μ' ένα συγκεκριμένο παιδί, το θύμα, το οποίο είναι και το πιο ήρεμο παιδί στο σχολείο). Αυτός είναι, κυρίως, και ο λόγος που επέλεξε το συγκεκριμένο παιδί, καθώς μιλάει σπάνια και συνήθως δεν φέρνει αντίρρηση. Επιπλέον, με τον συγκεκριμένο μαθητή, το θύμα, πηγαινοέρχονται καθημερινά με το ίδιο λεωφορείο από τα σπίτια τους προς το σχολείο και το αντίστροφο. Γεγονός που του επιτρέπει να ενοχλεί το θύμα και εκτός σχολικού χώρου. Ο ίδιος βέβαια δεν θεωρεί σε καθημερινή βάση ότι κάνει κάτι κακό.

Δραστηριότητα (συνεργατική) 7 / Κεφάλαιο 9

Προαιρετικά, μέσω του αντίστοιχου θέματος στην ομάδα συζητήσεων (forum)

Αφού μελετήσετε την παραπάνω μελέτη περίπτωσης αναλογιστείτε τις ενέργειες στις οποίες θα προβαίνατε προκειμένου να επιλυθεί η σύγκρουση μεταξύ των δύο μαθητών. Στη συνέχεια, μοιραστείτε τις ιδέες σας με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σας, χρησιμοποιώντας τη σχετική ενότητα στο forum, προκειμένου να διαμορφώσετε μια λίστα που θα περιλαμβάνει τις ιδέες όλων.

9.3.3 Η επανορθωτική προσέγγιση

Η επανορθωτική προσέγγιση είναι μια στρατηγική που επιδιώκει να αποκαταστήσει τις σχέσεις που έχουν ζημιωθεί μέσω του εκφοβισμού. Αυτή η στρατηγική επιτυγχάνεται επιφέροντας αίσθηση τύψεων στον δράστη και στη συνέχεια τη θέληση επανόρθωσης εκ μέρους του, ώστε να τον συγχωρέσει το θύμα (Rigby, 2013).

Το σκεπτικό πίσω από αυτή την προσέγγιση είναι ότι, όταν οι δράστες σκεφθούν την βλάβη που έχουν προξενήσει στα θύματα (Rigby, 2013):

- Αντιμετωπίζονται οι βαθύτεροι παράγοντες που οδηγούν τους μαθητές στην επιθετική συμπεριφορά
- Καλλιεργείται η ενσυναίσθηση στους δράστες και θέλουν να ενεργούν επανορθωτικά
- Οι εκπαιδευτικοί επικεντρώνονται στην απαράδεκτη συμπεριφορά των δραστών και όχι στον χαρακτήρα τους
- Οδηγεί σε πιο υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών του σχολείου, καθώς και σε πιο αποτελεσματική μάθηση.

Η επανορθωτική προσέγγιση αλλάζει τα θεμελιώδη ερωτήματα που τίθενται, όταν παρουσιάζεται ένα περιστατικό επιθετικής συμπεριφοράς. Αντί των ερωτήσεων σχετικά με το ποιος φταίει και πώς θα τιμωρηθούν όσοι εμπλέκονται στην επιθετική συμπεριφορά, αυτή η προσέγγιση θέτει τέσσερα βασικά ερωτήματα:

- Τί συνέβη;
- Ποιος ζημιώθηκε από τη συμπεριφορά;
- Τί πρέπει να γίνει για να αποκατασταθούν τα πράγματα;
- Πώς μπορούν οι μαθητές να συμπεριφέρονται διαφορετικά στο μέλλον;

Για την εφαρμογή αυτής της στρατηγικής είναι απαραίτητο να γνωρίζουν οι εκπαιδευτικοί ότι (Rigby, 2013):

- Η επανορθωτική πρακτική μπορεί να περιλαμβάνει μόνο τους μαθητές που εμπλέκονται περισσότερο άμεσα στο περιστατικό εκφοβισμού ή σε ορισμένες περιπτώσεις μια ολόκληρη τάξη
- Κατά τη διαδικασία της επανορθωτικής πρακτικής, ο εκπαιδευτικός ζητά από τον εκφοβιστή να περιγράψει τί συνέβη και να προβληματιστεί σχετικά με το τί ζημιά έχει γίνει. Το θύμα καλείται να πει πόσο έχει επηρεαστεί και τί πρέπει να γίνει για να αποκατασταθεί η ζημιά
- Τα αισθήματα ντροπής που προκαλούνται πρέπει να οδηγήσουν στην εκ νέου ένταξη στην σχολική κοινότητα και όχι στην αποξένωση και στον στιγματισμό
- Στο πνεύμα της προσωπικής ευθύνης, της συγχώρεσης και της δέσμευσης για θετική μελλοντική συμπεριφορά, τόσο το θύμα όσο και ο δράστης εκφράζουν την αποδοχή τους για την προτεινόμενη λύση και συζητούν τί μπορεί να γίνει για να αποφευχθεί η υποτροπή
- Αυτή η διαδικασία είναι σημαντικό να παρακολουθείται από το προσωπικό του σχολείου και να εμφανίζεται περαιτέρω παρέμβαση, εάν η κατάσταση δε βελτιωθεί.

Επιπλέον, η επανορθωτική προσέγγιση μπορεί να συνδυαστεί με την επίλυση προβλημάτων στην τάξη με αποτέλεσμα (New York State Education Department, 2013):

- Την ανάπτυξη της εμπιστοσύνης και των θετικών σχέσεων μεταξύ των ενηλίκων και των μαθητών
- Την προώθηση των δεξιοτήτων για την επίλυση των συγκρούσεων, όπως η ακρόαση, η ενσυναίσθηση, η κριτική σκέψη και ο αυτοέλεγχος
- Τη μεγιστοποίηση της συμμετοχής των μαθητών στην απόφαση για το πώς να επιλύουν τα προβλήματα
- Την επίλυση των προβλημάτων, θέτοντας ανοιχτές ερωτήσεις, εξερευνώντας διαφορετικές απαντήσεις και επιτρέποντας τη διαφωνία
- Την ενθάρρυνση του προβληματισμού
- Τη στήριξη των μαθητών στην εξεύρεση τρόπων για να επανορθώσουν για την κακή συμπεριφορά τους
- Τη διαπίστωση, αν το πρόβλημα λύθηκε ή αν πρέπει να καταβληθεί περαιτέρω προσπάθεια για τη λύση του.

Μελέτη περίπτωσης «Ρατσιστική διαμάχη»²

Στην Γ΄ Γυμνασίου οι σχέσεις δύο μαθητών 14 ετών, του Γ. Μ. (θύτης) και του Ρ.Ι. (θύμα) τα τελευταία δύο χρόνια και κυρίως κατά τη σχολική χρονιά που διανύουμε, έχουν περιέλθει σε οριακό σημείο. Οι μαθητές αυτοί - ιδιαίτερα κατά τους τελευταίους έξι μήνες - έχουν σε καθημερινή βάση προστριβές μεταξύ τους, συνήθως φραστικά επεισόδια με ύβρεις και προσβολές ρατσιστικού περιεχομένου, που σπάνια κλιμακώνονται σε πράξεις βίας. Συγκεκριμένα, την 25η Οκτωβρίου, συνεπλάκησαν μεταξύ τους, με ιδιαίτερη βιαιότητα, ανταλλάσσοντας αισχρές φράσεις, απειλές, γροθιές και κλωτσιές.

Η αντίληψη του Ρ. Ι. (θύμα) για τα αίτια είναι:

- ότι η αντιπαλότητα τους δεν είναι κάτι σοβαρό και ότι γίνεται στα πλαίσια της «πλάκας»
- είναι εμφανές ότι είναι φοβισμένος και ανασφαλής
- επιπρόσθετα ισχυρίζεται ότι οι σχέσεις τους είναι φιλικές
- δεν χρειάστηκε βοήθεια ούτε ενημέρωσε κανέναν.

Ο Γ. Μ. (θύτης) ισχυρίζεται ότι:

- ήταν ο μοναδικός φίλος του θύματος όταν πρωτοήλθε στην Ελλάδα από την Αλβανία και ότι το θύμα δεν το εκτίμησε
- αισθάνεται, λοιπόν, πικρία, υποστηρίζει ότι δεν είναι ρατσιστής και ότι όλα έχουν κίνητρο την «πλάκα»
- επέλεξε το συγκεκριμένο θύμα λόγω της «φιλίας τους» και δεν έχει μετανιώσει γι' αυτό.

Οι συμμαθητές τους ισχυρίζονται ότι:

- Τα κίνητρα είναι ρατσιστικά, γι' αυτό και ο Γ. Μ. κατά καιρούς αποκαλεί τον Ρ. Ι. «Αλβανέ» και όχι με το όνομά του, μ' αποτέλεσμα το θύμα από αντίδραση να αποκαλεί τον Γ. Μ. «Έλληνα»
- Κάποιοι άλλοι από τους συμμαθητές τους, υιοθετούν την άποψη των εμπλεκομένων ότι, δηλαδή, όλα γίνονται για «πλάκα»

² Πηγή: "I Am Not Scared" Project. Case Studies. Ρατσιστική διαμάχη. http://iamnotscared.pixel-online.org/case_studies_scheda.php?id_doc=964&doc_lang=&part_id=&qst03=&qst04=

- Τα επαναλαμβανόμενα επεισόδια μεταξύ τους είναι «συνηθισμένα», «αναμενόμενα» και δεν τα θεωρούν ιδιαίτερα σοβαρά.

Τόσο ο θύτης όσο και το θύμα λένε ψέματα για τα αίτια της αντιπαλότητάς τους. Οι συμμαθητές τους, όμως, έχουν μια πιο ρεαλιστική αντίληψη για την αφορμή και τις αιτίες της σύγκρουσης. Η αδυναμία του θύτη να αντιπαρατεθεί με λογικά επιχειρήματα τον οδηγεί στη σωματική βία, ώστε να επιβεβαιωθεί το εγώ του. Είναι μια τυπική συμπεριφορά που στηρίζεται στον ρατσισμό και την ξενοφοβία.

Δραστηριότητα (συνεργατική) 8 / Κεφάλαιο 9

Προαιρετικά, μέσω του αντίστοιχου θέματος στην ομάδα συζητήσεων (forum)

Αφού μελετήσετε την παραπάνω μελέτη περίπτωσης, αναλογιστείτε με ποιους τρόπους θα μπορούσατε να ευαισθητοποιήσετε τον μαθητή – θύτη, ώστε να επανορθώσει για τη συμπεριφορά του απέναντι στο θύμα. Στη συνέχεια, μοιραστείτε τις ιδέες σας με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σας, χρησιμοποιώντας το forum, προκειμένου να διαμορφώσετε μια λίστα που θα περιλαμβάνει τις ιδέες όλων.

Ενότητα 9.4

Η ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να παρουσιάσει τους στόχους, τις μορφές και τους τρόπους αξιολόγησης των παρεμβάσεων των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση των βίαιων συγκρούσεων.

Σκοπός

Όταν θα έχετε ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είστε σε θέση να:

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

- Γνωρίζετε για ποιον λόγο είναι απαραίτητη η αξιολόγηση
- Χρησιμοποιείτε τις διάφορες μορφές αξιολόγησης
- Γνωρίζετε τα μέσα για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

- Αρχική αξιολόγηση
- Συνεχής αξιολόγηση

Έννοιες κλειδιά

- Τελική αξιολόγηση

Η ενότητα αυτή αναδεικνύει πώς συνδέεται η αξιολόγηση με τις παρεμβάσεις των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση των βίαιων περιστατικών στο σχολείο.

Εισαγωγικές
Παρατηρήσεις

9.4 Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων

Η αξιολόγηση θεωρείται από τη βιβλιογραφία ως ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού (Kyriakides, Creemers, Papastylianou & Papadatou-Pastou, 2013, όπ. αναφ. στο Kyriakides et al., 2010). Στόχος της αξιολόγησης είναι η παροχή πληροφοριών που θα αξιοποιηθούν προκειμένου να ερευνηθεί, αν οι στρατηγικές για τη μείωση του εκφοβισμού είναι αποτελεσματικές ή αν πρέπει να αναπροσαρμοστούν σύμφωνα με τις συνθήκες και τις ανάγκες του πληθυσμού του σχολείου, προκειμένου να βελτιωθεί η αποδοτικότητά τους (Kyriakides et al., 2013).

Μ' άλλα λόγια, για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί όχι μόνο να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν τις κατάλληλες στρατηγικές παρέμβασης αλλά, παράλληλα, να αξιολογούν τα αποτελέσματα των στρατηγικών που εφαρμόζουν. Συνεπώς, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να απαντήσουν στα παρακάτω ουσιώδη ερωτήματα (The Children's Plan, n. d.):

1. Είναι το θύμα ασφαλές;
2. Σταμάτησε η παρενόχληση;
3. Έχει αλλάξει η συμπεριφορά του θύτη;
4. Έχει γίνει σαφές και στ' άλλα παιδιά ότι το φαινόμενο του εκφοβισμού δεν είναι αποδεκτό;

Οι μορφές αξιολόγησης των στρατηγικών για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι οι εξής:

- **Αρχική αξιολόγηση.** Πρόκειται για την καταγραφή από τον εκπαιδευτικό των συγκρούσεων που συμβαίνουν στην τάξη / στο σχολείο
- **Συνεχής αξιολόγηση.** Αναφέρεται στην παρακολούθηση από τον εκπαιδευτικό των συμπεριφορών των μαθητών κατά τη διάρκεια του προγράμματος παρέμβασης, προκειμένου να διαπιστωθεί πιθανή αλλαγή στάσεων των μαθητών. Για παράδειγμα, εάν ο εκπαιδευτικός ανακαλύψει ότι ένα παιδί που έχει ήδη διαπιστωθεί ως θύτης, συνεχίζει να συμπεριφέρεται βίαια, θα πρέπει να επανασχεδιάσει τις στρατηγικές που χρησιμοποιεί
- **Τελική αξιολόγηση.** Κατά το τέλος της χρονιάς, ο εκπαιδευτικός καταγράφει τις συγκρούσεις που συμβαίνουν στην τάξη για μια βδομάδα και τις συγκρίνει

μ' αυτές που κατέγραψε στην αρχή της χρονιάς, για να διαπιστωθεί αν υπήρξε μείωση των συγκρούσεων.

Η αξιολόγηση των τεχνικών που χρησιμοποιούνται από τον εκπαιδευτικό για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού μπορεί να υλοποιηθεί με την παρατήρηση, προκειμένου να προσδιοριστεί με ακρίβεια το πλαίσιο και οι συνθήκες τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά την εκδήλωση της σύγκρουσης. Άλλοι τρόποι αξιολόγησης που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτικός είναι οι **συνεντεύξεις** με τους μαθητές και τους γονείς, καθώς επίσης και **το ημερολόγιο**.

Σύνοψη

Το πρώτο βήμα για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι οι εκπαιδευτικοί να έχουν την ικανότητα να αναγνωρίζουν σε ποιους χώρους μπορεί να συμβεί μια σύγκρουση, σε ποια χρονική στιγμή και ποιοι είναι οι μαθητές που βρίσκονται σε κίνδυνο να εμπλακούν σε συγκρουσιακές καταστάσεις. Οι συμπεριφορές των μαθητών μπορούν να λειτουργήσουν για τους εκπαιδευτικούς ως προειδοποιητικά σημάδια για την εμφάνιση μιας επικείμενης σύγκρουσης.

Όταν λαμβάνει χώρα μια σύγκρουση, κρίνεται αναγκαία η άμεση επέμβαση του εκπαιδευτικού, ο οποίος θα πρέπει να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί τις κατάλληλες στρατηγικές για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος. Κατά την διαδικασία επέμβασης, είναι απαραίτητο ο εκπαιδευτικός να σταματήσει τον εκφοβισμό επί τόπου και στη συνέχεια να μάθει τί συνέβη με όσο το δυνατόν περισσότερες λεπτομέρειες και να υποστηρίξει κατάλληλα τους μαθητές που εμπλέκονται στη σύγκρουση. Ειδικότερα, ο εκπαιδευτικός οφείλει να στηρίξει τον μαθητή που εκφοβίζεται, παρέχοντάς του συμβουλές για το τί πρέπει να κάνει για να βελτιωθεί η κατάσταση. Εκτός από την παροχή υποστήριξης στον μαθητή που εκφοβίζεται, κρίνεται αναγκαίο ο εκπαιδευτικός να στηρίξει και τον μαθητή που εκφοβίζει, προκειμένου να μπορέσει, στη συνέχεια, να αλλάξει συμπεριφορά και να συμβιώσει αρμονικά με τους συμμαθητές του στο σχολείο. Επιπλέον, για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του εκφοβισμού είναι σημαντική η υποστήριξη των μαθητών που παρευρίσκονται στο περιστατικό, ώστε να υποστηρίξουν ενεργά και να υπερασπίζονται τον μαθητή που εκφοβίζεται. Επιπρόσθετα, η συνεργασία με τους γονείς, τόσο του παιδιού που εκφοβίζει, όσο και του παιδιού που εκφοβίζεται είναι απαραίτητη για την ανταλλαγή πληροφοριών και τη λήψη στρατηγικών για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν, με τη χρήση κατάλληλων στρατηγικών, να διασφαλίσουν ένα ασφαλές μαθησιακό περιβάλλον για τη διεξαγωγή της διδασκαλίας, αλλά και για την ικανοποίηση της προσωπικής ανάγκης των μαθητών για ψυχολογική και φυσική ασφάλεια. Σημαντικοί παράγοντες στη διαμόρφωση κατάλληλου μαθησιακού περιβάλλοντος είναι η συλλογική διατύπωση κανόνων συμπεριφοράς, το θετικό σχολικό κλίμα, οι θετικές διαπροσωπικές σχέσεις, η ενεργητική εμπλοκή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, η συστηματική διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων.

Η επίλυση των συγκρούσεων αποτελεί μια από τις σημαντικότερες στρατηγικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Κατά τη διαδικασία επίλυσης των συγκρούσεων είναι σημαντικό να διαπιστώσει ο εκπαιδευτικός τις ανάγκες των συγκρουόμενων, προκειμένου να μπορεί, στη συνέχεια, να βρει και να προτείνει λύσεις που να ικανοποιούν τα συμφέροντα όλων.

Άλλη μια αποτελεσματική στρατηγική για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού αποτελεί η επανορθωτική προσέγγιση, μέσω της οποίας ο εκπαιδευτικός επιδιώκει να επιφέρει μια αίσθηση τύψεων στο μαθητή που εκφοβίζει και, στη συνέχεια, τη θέληση επανόρθωσης εκ μέρους του, ώστε να τον συγχωρέσει ο μαθητής που έπεσε θύμα του εκφοβισμού.

Τέλος, για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί όχι μόνο να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν τις κατάλληλες στρατηγικές παρέμβασης, αλλά, παράλληλα, να αξιολογούν τα αποτελέσματα των στρατηγικών που εφαρμόζουν. Μέσω της αξιολόγησης οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες που θα τις αξιοποιήσουν προκειμένου να διαπιστώσουν αν οι στρατηγικές για τη μείωση του εκφοβισμού είναι αποτελεσματικές ή αν πρέπει να αναπροσαρμοστούν, προκειμένου να βελτιωθεί η αποδοτικότητά τους.

Βιβλιογραφική τεκμηρίωση

Ελληνόγλωσση

- Αρτινοπούλου, Β. (2001). *Βία στο σχολείο: Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γαλανάκη, Ε. (2010). *Βέλτιστες πρακτικές για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού: Τι δείχνει η σύγχρονη έρευνα. Η Ειδική Αγωγή αφετηρία εξελίξεων στην επιστήμη και στην πράξη* (σελ. 43–57). Αθήνα: Γρηγόρης – Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος.
- Γενά, Α. (2002). *Αυτισμός και διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές*. Αθήνα: Έκδοση της συγγραφέως.
- Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη III. (2009). *Σχεδιασμός τεκμηριωμένων στρατηγικών και δράσεων αντιμετώπισης του εκφοβισμού λαμβανομένης υπόψη της κοινωνικο-εθνικής ποικιλότητας σε μαθητικούς πληθυσμούς και αξιολόγηση των επιδράσεών τους. Εγχειρίδιο για την ανάπτυξη σχεδίου δράσης για αντιμετώπιση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς*. <http://www.ucy.ac.cy/jls/documents/jls/handbook/DaphneHandbookGR.pdf>
- Ματσόπουλος, Α. (2009). *Επιθετικότητα και βία στα σχολεία: στρατηγικές αντιμετώπισης*. <http://old.law.uoa.gr/crime-research/via-schools.pdf>
- Μπαμπάλης, Θ. (2011). *Η κοινωνικοποίηση του παιδιού στη σχολική τάξη: Ο ρόλος του εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Διάδραση.
- Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2009). *Συνεργασία σχολείου, οικογένειας και κοινότητας, Θεωρητικές προσεγγίσεις και πρακτικές εφαρμογές*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2013). *Κοινωνική Παιδαγωγική: Θεωρητικές, Επιστημολογικές και Μεθοδολογικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Διάδραση.
- Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2014). Κοινωνικοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις του εκφοβισμού στο ελληνικό σχολικό περιβάλλον [Social Pedagogical Approaches to Bullying in the Greek School Environment]. 1st Scientific International Conference of European Anti-bullying Network (EAN) “*Bullying and Cyber-bullying across Europe*”. Athens, 11–13 June.
- Παραδεισιώτη, Α., Τσιόγκουρος, Χ. (2008). *Η εκφοβιστική συμπεριφορά μεταξύ των μαθητών στο σχολείο. Εγχειρίδιο για τους εκπαιδευτικούς*. Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δάφνη II. (2008). http://www.moec.gov.cy/edu_psychology/pdf/dafni_teachers.pdf
- Χηνάς, Π. & Χρυσάφιδης, Κ. (2000). *Επιθετικότητα στο σχολείο: Προτάσεις για πρόληψη και αντιμετώπιση*. ΥΠΕΠΘ 2000. <http://www.pi-schools.gr/download/lessons/social/entypa/epithet1.pdf>

Ξενόγλωσση

- Center for Effective Collaboration and Practice of the American Institutes for Research, National Association for School Psychologists, U.S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services, Office of Special Education Programs. (2000). *Safeguarding Our Children: An Action Guide*. http://www2.ed.gov/admins/lead/safety/actguide/action_guide.pdf

- Colvin, G., Tobin, T., Beard, K., Hagan, S. & Sprague, J. (1998). The School Bully: Assessing the Problem, Developing Interventions, and Future Research Directions. *Journal of Behavioral Education*, 8 (3), 293–319.
- Creating a Supportive Classroom Climate (n.d.). In *Creating a Safe and Respectful Environment in Our Nation's Classrooms*. http://safesupportivelearning.ed.gov/sites/default/files/sssta/20121108_20120928ClstrmMod2HandoutsFINAL1.pdf
- Gena, A. & Taylor, B. (1993). *Alpine Learning Group: Staff training manual*. Alpine Learning Group.
- Kyriakides, L., Creemers, B. P. M., Papastylianou, D. & Papadatou-Pastou, M. (2013). Improving the School Learning Environment to Reduce Bullying: An Experimental Study. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 58 (4), 453-478. Doi: 10.1080/00313831.2013.773556
- Mylonakou-Keke, I. (2009). Socio - Pedagogical Dimensions of Diversity through Teaching Approaches. Proceedings of 7th International Conference of the European Research Network About Parents in Education (ERNAPE): *Diversity in Education*. Luleå University of Technology, Umeå University, Malmö University. Malmö, 26 – 28 August.
- Mylonakou-Keke, I. (2014). Transdisciplinary Approaches to Education in the Time of Crisis. The case of addressing bullying and violence in schools. In: *Psychological and Educational Approaches in Times of Crisis: Exploring New Data*. Chapter 8, 135 – 158. New York: Untested Ideas Research Center.
- Mylonakou-Keke, I. (2015). Social Pedagogy and School Community. Preventing bullying in schools and dealing with diversity: Two sides of the same coin. *International Journal of Social Pedagogy*, 4(1), 69–89.
- Maine Governor's Children's Cabinet (2006). *Maine's Best Practices in Bullying and Harrassment Prevention. A Guide for Schools and Communities*. <http://www.maine.gov/education/bullyingprevention/guide.pdf>
- New York State Education Department (2013). *Dignity for All Students Act (Dignity Act): A Resource and Promising Practices Guide for School Administrators & Faculty*. [http://www.p12.nysed.gov/dignityact/documents/DignityForAllStudentsActGuidance POSTING.pdf](http://www.p12.nysed.gov/dignityact/documents/DignityForAllStudentsActGuidance_POSTING.pdf)
- Pöyhönen, V., Juvonen, J. & Salmivalli, C. (2012). Standing Up for the Victim, Siding with the Bully or Standing by? Bystander Responses in Bullying Situations. *Social Development*, 21: 722–741
- Rigby, K. (2013). *Restorative Practice*. <http://www.education.vic.gov.au/Documents/about/programs/bullystoppers/krrrestorative.pdf>
- Safe and Supportive Schools Technical Assistance (TA) Center (n.d.). *Understanding and Intervening in Bullying Behavior, Creating a Safe and Respectful Environment in Our Nation's Classrooms*. http://safesupportivelearning.ed.gov/sites/default/files/sssta/20121108_20120928ClstrmMod1HandoutsFINAL1.pdf
- Salmivalli, C. (1999). Participant role approach to school bullying: implications for interventions. *Journal of Adolescence*, 22, 453–459.
- The Children's Plan (n.d.). *Safe from bullying. Training Resources*. <http://www.beyondbullying.com/uploads/84a37a90144e5f390326541.pdf>

- United States Department of Education, Special Education and Rehabilitative Services (1998). *Early Warning Timely Response: A Guide to Safe Schools*. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED418372.pdf>
- Wright, J. (2003). *Preventing Classroom Bullying: What Teachers Can Do*. <http://www.interventioncentral.org/>

Προτεινόμενη συμπληρωματική βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

- Andreou, E., Vlachou, A. & Didaskalou, E. (2005). The Roles of Self-Efficacy, Peer Interactions and Attitudes in Bully-Victim Incidents. Implications for Intervention Policy-Practices. *School Psychology International*, 26(5), 545–562.
- Craig, W.M., Henderson, K. & Murphy, J.G. (2009). Prospective Teachers' Attitudes Toward Bullying and Victimization. *School Psychology International*, 21(1), 5–21.
- Craig, W.M., Pepler, D. & Blais, J. (2007). Responding to Bullying: What Works?. *School Psychology International*, 28(4), 465–477.
- Crothers, L.M., Kolbert, J.B. & Barker, W.F. (2006). Middle School Students' Preferences for Anti-Bullying Interventions. *School Psychology International*, 27(4), 475–487.
- Daunic, A.P., Smith, S.W., Brank, E.M. & Penfield R.D. (2006). Classroom-based cognitive – behavioral intervention to prevent aggression: Efficacy and social validity. *Journal of School Psychology*, 44, 123–139.
- European Antibullying Network (2014). *European Guide of Antibullying Good Practices*. http://www.antibullying.eu/sites/default/files/wk2_guide_of_good_practices_final2_v2.pdf
- Fuller, A., (2013a). *Advice Sheets: Changing Bullying Behaviours*. <http://www.education.vic.gov.au/Documents/about/programs/bullystoppers/afchangebullying.pdf>
- Fuller, A., (2013b). *Advice Sheets: Dealing with Bullying*. <http://www.education.vic.gov.au/Documents/about/programs/bullystoppers/afdealingwithbully.pdf>
- Κουρκούτας, Η. & Θάνος, Θ. (Επιμ.) (2013). *Σχολική βία και παραβατικότητα. Ψυχολογικές, κοινωνιολογικές, παιδαγωγικές διαστάσεις. Ενταξιακές προσεγγίσεις και παρεμβάσεις*. Αθήνα: Τόπος.
- Kyriakides, L., Peter, B. & Creemers, M. (2012). Characteristics of effective schools in facing and reducing bullying. *School Psychology International*, 1–21.
- Rigby, K. (2004). Addressing Bullying in Schools: Theoretical Perspectives and Their Implications. *School Psychology International*, 25(3), 287–300.
- Rigby, K. (2013). *Advice Sheets: Strengthening the target*. <http://www.education.vic.gov.au/Documents/about/programs/bullystoppers/krstrengthening.pdf>
- Swearer, S. M., Espelage, D. L., Vaillancourt, T. & Hymel, S. (2010). What Can Be Done About School Bullying? Linking Research to Educational Practice. *Educational Researcher*, 39(1), 38–47.